MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

MUZEUL NAȚIONAL

XXVII

EXTRAS

București
2015

Colegiul de redacție:
Academician **DINU C. GIURESCU**
Prof. univ. dr. **IOAN SCURTU**
Prof. univ. dr. **ION BULEI**
Prof. univ. dr. **MIHAIL IONESCU**

OANA ILIE
Redactor șef

Corectură:
ALEXANDRA MĂRĂȘOIU

Tehnoredactare:
ALEXANDRA MĂRĂȘOIU

Anuar editat de **Muzeul Național de Istorie a României**, București, Calea Victoriei nr. 12, tel: 021. 315.82.97, tel./ fax: 021. 311.33.56

Volum tipărit de Editura Cetatea de Scaun, 2015

ISSN 1015 - 0323

RECUNOAŞTEREA INDEPENDENŢEI ROMÂNIEI REFLECTATĂ ÎN DOCUMENTE DIPLOMATICE FRANCEZE

THE RECOGNITION OF ROMANIA'S INDEPENDENCE AS REFLECTED IN FRENCH DIPLOMATIC DOCUMENTS

Viorel Cruceanu*

Abstract

The 1878 diplomatic correspondence between the French minister of Foreign Affairs, William Henry Waddington, and the French envoys to Bucharest, Constantinople, Vienna, Berlin and London and that between Waddington and Jules Dufaure, the French prime-minister, provides information, from a French perspective, about the recognition of Romania's independence by the Great European Powers. The present article focuses on the European perception of the way that the Romanian political factors approached one of the conditions for the recognition of the country's independence, namely the political emancipation of the Jewish population.

Keywords: French diplomacy, Romania, independence, 1878, Jewish emancipation

Diplomaţia franceză a urmărit cu maximă intensitate evenimentele din sud-estul Europei generate de redeschiderea „Problemei Orientale", în 1875. O atenţie specială a fost acordată României, devenită parte beligerantă, alături de Rusia, în războiul împotriva Turciei de la 1877 – 1878. La prima vedere, frapează modul reţinut în care Franţa a primit vestea proclamării independenţei României, prin declaraţia lui Kogălniceanu din 9 mai 1877. Într-o telegramă expediată din Paris, pe 23 mai 1877[1], ministrul francez de externe, ducele Decazes, îi comunica lui Debains, consulul general de la Bucureşti: „Nu putem decât să regretăm acest demers imprudent. Votul din cele două Camere şi declaraţia prinţului Carol (din 10/22 mai 1877 – n.n.) nu ar trebui să schimbe situaţia de drept a României, stabilită prin tratate, singurul său efect putând determina ridicarea dreptului acesteia de a se folosi de garanţiile internaţionale ce o protejează"[2]. Mesajul anticipa, întrucâtva, componenta diplomatică extrem de complexă pe care o va căpăta independenţa României. În mod neaşteptat, România s-a trezit aruncată în hăţişul de interese contradictorii ale celor şapte Mari Puteri ale vremii. Consecinţele au fost majore: prin Tratatul de la San Stefano i s-a impus un rapt teritorial, iar prin Tratatul de la Berlin i s-a dictat modificarea Articolului 7 al Constituţiei de la 1866. În mod subsidiar a mai existat o condiţie, ce a reprezentat,

* Profesor de istorie la Colegiul Naţional „Vasile Alecsandri" din Bacău; doctor în istorie.

[1] Datele tuturor documentelor utilizate corespund calendarului gregorian, aplicat în Occidentul catolic încă din 1582; în spaţiul sud-est european datarea s-a făcut, în continuare, după calendarul iulian: în Rusia până în 1918, în România până în 1919, iar în Grecia chiar până în 1924!

[2] *Documents Diplomatiques Français*, 1re série (mai departe vom prescurta DDF I), tome second (1er juillet 1875 – 31 décembre 1879), Paris, Imprimerie Nationale, 1930, doc.no. 175, p. 180.

probabil, miza principală a recunoaşterii independenţei: răscumpărarea căilor ferate, în urma falimentului consorţiului german Strousberg.

Problemele apărute la San Stefano erau reliefate încă de pe 25 ianuarie 1878, de către însărcinatul francez cu afaceri de la Constantinopol, de Moüy, care-i comunica noului ministru de externe, Waddington, că guvernul otoman a acceptat „bazele păcii prezentate de Rusia”[3], în timp ce „situaţia României este rezervată pentru o înţelegere ulterioară”[4]. În plus, el evidenţia că marginalizarea României „este atribuită dificultăţilor ivite între Rusia şi Principate (sic!) în legătură cu Basarabia moldovenească”[5] Rusia şi-a tratat fostul aliat de pe frontul din Balcani cu dispreţ. Aspectul se regăsea în prevederile Art. 19 ale Tratatului ruso-turc (19 februarie/ 3 martie 1878). După ce stabilea cuantumul despăgubirii de război impuse Turciei la un total de 1410 milioane ruble[6], documentul preciza: «luând în considerare problemele financiare ale Turciei, în deplin acord cu dorinţa Majestăţii Sale Sultanul (Abdul Hamid al II-lea, n.n), împăratul Rusiei (Alexandru al II-lea, n.n) consimte să înlocuiască **cea mai mare parte a sumelor enunţate** (s.n.) prin cesiunea următoarelor teritorii: sandgeacul Tulcei, alcătuit din districtele Chilia, Sulina, Mahmudia, Isaccea, Tulcea, Măcin, Babadag, Hârşova, Custenge şi Medgidia, precum şi insulele Deltei şi insula Şerpilor»[7]. După care, urma lovitura de teatru: o clauză impusă de învingător ce preciza că, «nedorind să anexeze acest teritoriu şi nici insulele Deltei, Rusia îşi rezervă libertatea de a le schimba cu acea parte a Basarabiei detaşată prin Tratatul din 1856»[8].

Pacea de la San Stefano a provocat indignare în toate mediile româneşti. În acest sens, consulul Debains îl anunţa pe Waddington, prin telegrama din 7 februarie 1878, că Adunarea Deputaţilor şi Senatul „au votat, în unanimitate, o rezoluţie concepută în termenii cei mai fermi, prin care se protestează împotriva retrocedării districtelor basarabene, dar şi împotriva oricărei compensaţii teritoriale”[9]. O săptămână mai târziu, tot Debains avertiza că, în România, „nemulţumirea faţă de ruşi creşte, iar conflictele dintre aceştia şi autorităţile române devin tot mai frecvente”[10]. De asemenea, el remarca faptul că „prinţul Carol şi preşedintele de Consiliu (I.C. Brătianu, n.n) se tem că Anglia şi celelalte puteri, dornice să ajungă la un compromis cu Rusia, ar putea să adere la retrocedarea Basarabiei”[11].

Pacea de la San Stefano asigura Rusiei o poziţie hegemonică în Balcani. Faptul a generat nemulţumirea celorlalte Mari Puteri. Prin urmare, la presiunea Austro-Ungariei şi a Marii Britanii, tratatul ruso-turc a fost anulat şi s-a decis

[3] *Ibidem*, doc. no. 232, p. 238.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*.
[6] Vezi textul Tratatului în *Les Grands Traites Politiques, Recueil des Principaux Textes Diplomatiques. De 1815 à 1914* (avec des notices historiques et des notes par Pierre Albin), troisième édition, Paris, Félix Alcan, 1923, p. 196-197.
[7] *Ibidem*, p. 197.
[8] *Ibidem*.
[9] *DDF I*, tome II, doc. no. 248, p. 253 (subsol).
[10] *Ibidem*, p. 253.
[11] *Ibidem*.

convocarea unui nou Congres de pace la Berlin (1/13 iunie – 1/13 iulie 1878). Din această perspectivă, diplomaţia românească a devenit extrem de activă. Astfel, din depeşa ambasadorului francez la Viena, de Vogüé, expediată pe 13 aprilie 1878 lui Waddington, aflăm amănunte despre turneul premierului I.C. Brătianu pe ruta Viena-Berlin-Viena, în perioada 1-13 aprilie. Pentru început, ambasadorul ne comunică scopul vizitei: „ca guvernele austro-ungar şi german să se intereseze de soarta României şi să obţină sprijinul lor pentru cabinetul prinţului Carol, în rezistenţa sa la revendicările Rusiei”[12]. Apoi, referindu-se la întâlnirea avută cu premierul român, de Vogüé continua: „Dl. Brătianu mi-a declarat că opinia [publică a] ţării sale este unanimă în a protesta împotriva procedeelor guvernului rus şi în a refuza orice tranzacţie ce are ca obiectiv Basarabia; el m-a asigurat că poporul şi guvernul român sunt decise să nu cedeze decât în faţa forţei. Niciodată [românii] nu vor abandona de bună voie vreo porţiune ce aparţine teritoriului naţional. De asemenea, ei nu vor accepta nicio compensaţie teritorială, fie ea oferită chiar de Europa”[13]. În continuare, ambasadorul francez ne lămureşte că, la Viena, Brătianu a încercat „să-şi asigure concursul contelui Andrássy (ministrul de externe al Monarhiei Dualiste – n.n.)”, insistând pe „vechea doctrină a Cabinetului de la Viena privind libertatea navigaţiei pe Dunăre”[14]. Conform acesteia, aminteşte diplomatul francez, în 1855 „Cabinetul de la Viena a fost cel care a ridicat problema unei rectificări de frontieră şi a pretins, ca o condiţie formală a cooperării sale [în cadrul lucrărilor Congresului de la Paris – n.n.], ca Rusia să fie îndepărtată pentru totdeauna de la gurile Dunării”[15]. Însă, vremurile se schimbaseră; prin urmare, afirmă de Vogüé, „Dl. Brătianu a putut să constate că, în această problemă, opiniile Cabinetului de la Viena s-au modificat profund”[16]. Deşi „primit cu multă curtoazie de contele Andrássy”, el „nu a primit niciun fel de încurajare în ce priveşte problema specială a Basarabiei”[17]. Din contră, premierul român a fost îndemnat „să meargă la Berlin şi să încerce [acolo] să-l convingă pe prinţul Bismarck”[18].

Ambasadorul de Vogüé se dovedea foarte bine informat. El ne transmite că, la Berlin, Brătianu a încercat „să reînvie teoria Dunării ca fluviu german”[19] şi „să stabilească un fel de solidaritate între interesele suveranului României şi cele ale dinastiei de Hohenzollern”[20]. Demersurile sale nu au avut ecou căci, ne precizează de Vogüe, Brătianu „a fost primit cu multă răceală în capitala Imperiului german”[21]. Nici al doilea sejur la Viena „nu a fost mai eficient”[22], motiv pentru care, afirmă francezul,

[12] *Ibidem*, doc. no. 288, p. 295-296.
[13] *Ibidem*, p. 296.
[14] *Ibidem*.
[15] *Ibidem*.
[16] *Ibidem*.
[17] *Ibidem*.
[18] *Ibidem*.
[19] *Ibidem*.
[20] *Ibidem*.
[21] *Ibidem*.
[22] *Ibidem*.

„preşedintele de Consiliu a plecat spre Bucureşti de-a dreptul descurajat”[23]. Analizând eforturile premierului român, de Vogüé conchide cu luciditate: „n-am fost surprins că [Brătianu] nu a primit sprijin la Viena; demultă vreme sunt convins că guvernul austro-ungar a acceptat, în secret, retrocedarea Basarabiei către Rusia”[24].

Pe acest fond, puţin promiţător pentru România, la 1/13 iunie 1878 s-au deschis lucrările Congresului de pace de la Berlin, prezidat de cancelarul Otto von Bismarck. Dintr-o depeşă a ministrului Waddington, ce reprezenta Franţa la Congres, adresată primului ministru Dufaure, aflăm că abia pe 28 iunie s-a produs „un prim schimb de idei în legătură cu România”[25]. Suficient, spune şeful de la Quai d'Orsay, „pentru a constata că opinia Congresului s-a fixat pe retrocedarea Basarabiei”[26]. Mai mult, afirmă ministrul francez, nicio Putere „nu a lăsat să se întrevadă intenţia de susţinere a românilor”[27], care „trebuie să se resemneze cu sacrificiul ce li se cere”[28]. Şi aşa avea să se întâmple în final: România ceda Rusiei cele trei judeţe din sudul Basarabiei, obţinute de Moldova în 1856 (Ismail, Bolgrad, Cahul), dar în schimb primea Dobrogea, Delta Dunării şi Insula Şerpilor[29]. Cu vădită ipocrizie, Waddington găsea o explicaţie pentru nedreptatea făcută României. În depeşa invocată, el scria că schimbul reprezintă „un avantaj pentru însăşi Europa”, interesată „să menţină Rusia separată de Bulgaria”[30]. Cum să ne explicăm poziţia atât de diferită a Franţei, comparativ cu momentul 1856? Simplu: prin faptul că, la Berlin, Waddington a primit „cadou”, de la Bismarck şi de la premierul britanic Disraeli, mult râvnita „pară tunisiană”[31] (anterior, cancelarul german a consimţit, tacit, şi anexarea Ciprului de către Marea Britanie[32]; aşa se desluşeşte şi poziţia Angliei de „auxiliar” al Germaniei, în privinţa recunoaşterii independenţei României).

În telegrama expediată lui Dufaure, pe 1 iulie, Waddington ne informează că „astăzi, Congresul i-a ascultat pe reprezentanţii României şi a recunoscut independenţa Principatului”[33]. Totuşi, pe lângă retrocedarea cerută de Rusia, România a mai fost supusă unei condiţii. Amănunte ne parvin tot de la şeful diplomaţiei franceze: „La fel ca pentru Serbia [dar şi pentru Bulgaria, n.n.], noi am cerut şi obţinut ca recunoaşterea să fie însoţită de adoptarea, de către România, a principiilor egalităţii şi libertăţii aplicate tuturor [locuitorilor] indiferent de religie”[34]. Faptul presupunea modificarea Art. 7 al Constituţiei de la 1866 ce preciza că „numai străinii de rituri creştine pot dobândi împământenirea”[35]. De altfel, cererea Puterilor a căpătat

[23] *Ibidem*.
[24] *Ibidem*.
[25] *Ibidem*, doc. no. 322, p. 346.
[26] *Ibidem*.
[27] *Ibidem*.
[28] *Ibidem*.
[29] Cf. Articolelor 45 şi 46 ale Tratatului de la Berlin, în *Les Grands Traités...*, p. 224-225.
[30] *DDF I*, tome II, doc. no. 322, p. 347.
[31] Vezi amănunte în V. Cruceanu, *1856 – 1881: Convergenţe româno-tunisiene*, în „Istorie şi Civilizaţie”, nr. 39, dec. 2012, p. 78.
[32] *Ibidem*.
[33] *DDF I*, tome II, doc.no. 323, p. 347.
[34] *Ibidem*.
[35] *Istoria României în texte* (coord. B. Murgescu), Bucureşti, Editura Corint, 2001, p. 239.

corp în conţinutul Art. 44 al Tratatului de la Berlin ce pretindea: „În România, deosebirea credinţelor religioase şi a confesiunilor nu va putea fi opusă nimănui ca un motiv de excludere sau de incapacitate în ceea ce priveşte folosinţa drepturilor civile şi politice, admiterea în slujbe publice, funcţiuni şi onoruri, sau exercitarea a diferite profesii şi industrii, indiferent de locul [de domiciliu] (...)”[36]. Se năştea astfel şi pentru România o „problemă evreiască”. Cea mai aprigă susţinătoare a modificării Art. 7 s-a dovedit a fi Germania. Aceasta pentru că Bismarck urmărea un obiectiv foarte precis: răscumpărarea căilor ferate române, de către stat, în urma răsunătorului faliment, din 1871, al consorţiului Strousberg[37]. Aşa se face că, după 1871, cancelarul a adoptat o atitudine „preponderent ostilă”[38] faţă de România, Congresul oferindu-i o neaşteptată şansă de a face noi „presiuni asupra guvernului român”[39]. Un lucru este cert: occidentalii au profitat şi de faptul că, prin prevederile sale, Art. 7 reprezenta un recul, comparativ cu prevederile Codului Civil al lui Cuza din 1865. La Art. 16, Codul stipula modul în care evreii puteau dobândi drepturi civile şi politice: „Străinul care va voi să se naturalizeze în România va fi dator a cere naturalizarea prin suplică către Domn, arătând capitalurile, starea, profesiunea sau meseria ce exercită, şi voinţa de a-şi statornici domiciliul pe teritoriul României. Dacă străinul, după o asemenea cerere, va locui zece ani în ţară, şi dacă prin purtarea şi faptele sale va dovedi că este folositor ţării (...), Consiliul de Stat îi va putea acorda decretul de naturalizare”[40].

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, evreii reprezentau cea mai importantă minoritate din România. Deşi ponderea lor se ridica la puţin peste 4% din populaţie, ei deţineau o importantă poziţie economică: furnizau 39% din totalul agenţilor comerciali, alţi 21% erau negustori, iar cei cu putere financiară deţineau 19,5% din capitalul investit în marea industrie[41]. Având în vedere „prejudecăţile antisemite larg răspândite”[42] în epocă, chestiunea evreiască se transformase într-o adevărată povară socială în România. Însuşi ministrul de externe, Mihail Kogălniceanu, adresându-se plenului Congresului, a încercat să tragă un semnal de alarmă: „ne este impusă o revoluţie pentru care nu suntem pregătiţi”[43]. Marile Puteri au rămas surde la apelul său şi, din contră, şi-au accentuat presiunile diplomatice asupra guvernului de la Bucureşti. Astfel, în telegrama din 10 noiembrie 1878, adresată lui Waddington de ambasadorul francez la Berlin, contele de Saint-Vallier, aflăm că ministrul german de externe, von Bülow, este convins că „guvernul român încearcă să eludeze obligaţia pe care i-o impune Tratatul de la Berlin în legătură cu evreii”[44]. De aceea, sublinia ambasadorul, „Cabinetul de la Berlin consideră că se

---

[36] Cf. *Les Grands Traités...*, p. 224.
[37] Vezi amănunte în Maura Giura, L. Giura, *Otto von Bismarck şi românii*, pe diam.uab.ro/istorie.uab.ro/publicaţii/colecţia_auash/annales_2_3/18pdf, p. 161-175.
[38] *Ibidem,* p. 165.
[39] *Ibidem*.
[40] B. Murgescu (coord.), *op. cit.*, p. 239.
[41] Vezi C. Iordachi, *Cetăţenie şi identitate naţională în România*, pe altera.adatbank.transindex.ro/pdf/20/004/.pdf, p. 40.
[42] *Ibidem*, p. 41.
[43] www.frontpress.ro/2013/05/chestiunea-evreiasca-si-razboiul-de-independenta.html
[44] *DDF I*, tome II, doc.no. 361, p. 401.

simte obligat să acţioneze cu fermitate”[45] şi „să nu acorde recunoaşterea [României] decât în schimbul unor garanţii serioase”[46]. În plus, von Bülow solicita, în numele lui Bismarck, ca „Anglia şi Franţa să menţină o atitudine conformă cu a sa”[47]. Ceva mai târziu, ministrul german căuta să-l convingă pe Saint-Vallier că, „dacă Puterile occidentale rămân unite, veţi vedea că România nu va întârzia să vină la discuţii, oferindu-ne garanţii destul de serioase”[48]. Omologul său francez, Waddington, se făcea ecoul acestor demersuri. În consecinţă, în depeşa din 12 aprilie 1879, adresată noului agent consular francez de la Bucureşti, de Bâcourt, şeful de la Quai d’Orsay sugera politicienilor români că „emanciparea israeliţilor” ar avea menirea „să liniştească Puterile”[49] şi că modificarea Art. 7 ar reprezenta „garanţia unei atitudini conciliante a guvernului princiar cu privire la aplicarea Articolului 44 al Tratatului din 13 iulie”[50]. Apoi, în decor şi-a făcut apariţia şi ministrul englez de externe, lordul Salisbury. Din telegrama ambasadorului francez la Londra, contele de Montebello, expediată lui Waddington pe 28 iunie, aflăm că şi „lordul Salisbury propune să se ceară României, ca o condiţie a recunoaşterii, includerea în Constituţie a Articolului 44 al Tratatului de la Paris”[51]. În plus, vedem că şeful de la Foreign Office se dorea intransigent: el „crede util”, spune de Montebello, ca demersurile occidentale să capete caracterul „unui ultimatum”[52]. Ei bine, acest ultimatum urma să fie transmis prin intermediul Austro-Ungariei (aşa numita notă austriacă). Depeşa contelui de Saint-Vallier, din 7 iulie 1879, ne lămureşte că nota austriacă „a provocat multă emoţie la Bucureşti”[53]. Consecinţa a fost că, imediat, agentul român în capitala Germaniei, Gheorghe Vârnav-Liteanu, i-a prezentat ambasadorului francez o serie de propuneri vizând „suprimarea Articolului 7 al Constituţiei române”[54]. Propunerile, numite şi „proiectul Liteanu”, se regăsesc în Anexa ce însoţeşte depeşa diplomatului francez. Conform Anexei, guvernul român avea în vedere „emanciparea imediată a evreilor ce aparţin următoarelor categorii”[55]:

„*1. Cei care au servit sub drapel;*
2. Cei care, educaţi în şcolile româneşti, au obţinut diplome;
3. Cei care au pus bazele unui stabiliment industrial;
4. Cei care au făcut donaţii instituţiilor de binefacere;
5. Cei care au scris, sau tradus, o operă în limba română”[56].

[45] *Ibidem*, p. 402.
[46] *Ibidem*.
[47] *Ibidem*.
[48] *Ibidem*, doc.no. 403, p. 468.
[49] Vezi *Documents Diplomatiques. Question de la reconnaissance de la Roumanie*, Paris, Imprimerie Nationale, 1879, p. 6 (în continuare vom prescurta ...*Question de la*...).
[50] *Ibidem*, p. 5.
[51] *Ibidem*, p. 7.
[52] *Ibidem*.
[53] *Ibidem*, p. 10.
[54] *Ibidem*, p. 11.
[55] *Ibidem*.
[56] *Ibidem*.

Problematica este pe larg abordată şi în depeşa lui Saint-Vallier din 19 iulie. El îl informează pe Waddington despre cele două discuţii purtate cu ministrul român de finanţe, D.A. Sturdza, sosit cu patru zile înainte la Berlin „pentru a trata problema căilor ferate [57]. Francezul evidenţia că, referitor la „chestiunea evreiască", interlocutorul român a venit cu adăugiri la „proiectul Liteanu". Completările se regăsesc în Anexa 2 a documentului şi precizau:

„În virtutea Art. 7, alineatul 2 al Constituţiei, sunt admişi să se bucure imediat de drepturi civile şi politice toţi cei care, născuţi şi crescuţi în România, şi-au îndeplinit obligaţiunile prevăzute de legile militare ori au servit sub drapel, au obţinut în România diplome de bacalaureat sau universitare, dar şi cei care au urmat cele cinci clase de gimnaziu şi liceu, care au făcut donaţii statului şi aşezămintelor de binefacere, au publicat lucrări în limba română, sau au creat fabrici, cu excepţia celor de ţuică" [58]. A rezultat astfel „proiectul Liteanu-Sturdza" ce dădea satisfacţie cancelariilor occidentale, dornice ca naturalizarea să se realizeze colectiv. În interior, situaţia era mai complicată. Dezbaterile parlamentare, iniţiate în februarie 1879, s-au transformat în „discuţii furtunoase", opoziţia conservatoare excelând prin „violenţa opiniilor exprimate"[59]. În plus, cele două Camere au fost asaltate de „un mare număr de petiţii, emanate de la oameni ce aparţineau tuturor claselor societăţii"[60], petiţii ostile ingerinţelor externe. Iată de ce, în aceeaşi depeşă, ambasadorul de Saint-Vallier se arăta indignat de sensul discuţiilor din Adunarea Deputaţilor şi Senat, care preconizau că „naturalizarea nu poate fi obţinută decât în termen de zece ani de la solicitare"[61] (o revenire, practic, la prevederile Art. 16 al Codului Civil din 1865), că „ea nu poate fi acordată colectiv, ci doar individual"[62] şi numai după ce a fost votată cu „o majoritate de două treimi în legislativ"[63]. Procedând la ceea ce astăzi am numi o imixtiune în treburile interne ale unui stat, contele de Saint-Vallier propunea că „dreptul de naturalizare trebuie lăsat puterii executive, la fel ca în majoritatea ţărilor europene, pentru a evita lentoarea inevitabilă a formalităţilor legislative"[64].

Presiunile externe, dar şi ale celor două Camere au dus la o remaniere de guvern. Astfel, pe 11 iulie 1879, I.C. Brătianu a format o echipă liberală extinsă, compusă „din nuanţe diverse"[65], adică un cabinet „de fuziune"[66] din care „să nu lipsească M. Kogălniceanu [numit la interne, n.n.], V. Boerescu [desemnat ministru de externe, n.n.] şi N. Kretzulescu [titular la culte şi instrucţiune publică, n.n.]"[67]. A rezultat un guvern consolidat ce va duce la bun sfârşit spinoasele probleme

[57] *Ibidem*, p. 12.
[58] *Ibidem*, p. 17.
[59] *Ibidem*, p. 33.
[60] *Ibidem*.
[61] *Ibidem*, p. 16.
[62] *Ibidem*.
[63] *Ibidem*.
[64] *Ibidem*.
[65] I. Mamina, I. Bulei, *Guverne şi guvernanţi (1866 – 1916)*, Bucureşti, Edit. Silex, 1994, p. 48.
[66] *Ibidem*, p. 47.
[67] *Ibidem.*

diplomatice ale ţării. La numai patru zile de la instalare, noul şef al diplomaţiei, Vasile Boerescu, a adresat o circulară agenţilor României acreditaţi în principalele capitale europene. Textul său se regăseşte, integral, în Anexa ce însoţeşte depeşa din 27 iulie 1879, expediată de consulul de Bâcourt, ministrului Waddington. Am selectat, pentru cele ce urmează, o serie de fragmente extrem de sugestive. De la început, ministrul spune că „scopul principal şi aproape exclusiv" al noului guvern român îl reprezintă „modificarea Art. 7, conform Art. 44 al Tratatului de la Berlin"[68]. El reiterează dorinţa cabinetului „de a răspunde exigenţelor diplomaţiei europene", dar fără a ignora „preocupările legitime ale ţării"[69]. Prin urmare, se precizează în circulară, guvernul român admite „principiul egalităţii religioase şi al libertăţii cultelor"[70], însă cu două condiţii, dictate de „interesele noastre interne"[71]: acceptarea „naturalizării individuale şi nicidecum colective"[72] (Boerescu justifica cerinţa printr-un argument de bun simţ: „naturalizarea nu este niciodată colectivă, exceptând cazul unei anexiuni"[73]), respectiv impunerea de „restricţii speciale în cazul achiziţionării de proprietăţi rurale"[74]. Ministrul român considera că respectarea acestor criterii oferea României şansa să accepte cerinţe de „**ordin internaţional**", conforme „principiilor generale ale civilizaţiei moderne"[75], corelate însă cu necesităţile de „**ordin interior**", fundamentate pe „**interesele politice şi economice ale naţiunii române** [s.n.]"[76].

La începutul lunii august 1879, Boerescu a plecat într-un lung voiaj diplomatic, pentru a-şi pleda „proiectul" (cu opriri la Viena, Berlin, Paris, Londra şi Sankt Petersburg). Lucruri importante s-au petrecut în capitala Germaniei, aşa cum aflăm din depeşa, datată 9 august, a însărcinatului cu afaceri al Franţei la Berlin, contele Canclaux. Acesta ne spune că Vasile Boerescu i-a prezentat lui von Radowitz, cel ce jucase rolul de secretar general al Congresului de la Berlin, o notă ce preciza că „orice străin va putea obţine calitatea de cetăţean român printr-o lege specială şi individuală" şi numai „după un stagiu de zece ani"[77]. În egală măsură, nota invoca şi o „dispensă de stagiu", pentru „cei născuţi şi crescuţi în România până la majoratul lor şi care n-au beneficiat niciodată de o protecţie externă"[78]. Este lesne de înţeles că nota lui Boerescu a făcut o impresie nefavorabilă la Berlin, prevederile sale fiind considerate „mai restrictive"[79] decât înţelegerile anterioare cu Liteanu şi D.A. Sturdza. Scenariul s-a repetat la Londra şi Paris. Tot din surse franceze suntem informaţi că, în capitala britanică, „lordul Salisbury a refuzat să admită discuţia în aceşti termeni"[80].

---

[68] *...Question de la...,* p. 18.
[69] *Ibidem*.
[70] *Ibidem.*
[71] *Ibidem.*
[72] *Ibidem.*
[73] *Ibidem*, p. 20.
[74] *Ibidem*, p. 18.
[75] *Ibidem*.
[76] *Ibidem*.
[77] *Ibidem*, p. 26.
[78] *Ibidem*.
[79] *Ibidem*.
[80] *Ibidem*, p. 28.

La rândul său, referindu-se la cele două întrevederi avute cu Boerescu, la jumătatea lui septembrie, Waddington vorbea de „atitudinea prea puţin încurajatoare a D-lui Boerescu”[81] şi de „impresia nefavorabilă produsă asupra noastră de propunerile sale”[82]. Însă, aşa cum explica ministrul român înaltelor oficialităţi întâlnite, decizia finală revenea Parlamentului de la Bucureşti. Într-adevăr, cele două Camere au avizat favorabil modificarea Art. 7: Adunarea Deputaţilor, la 6/18 octombrie 1879, cu 133 de voturi pentru şi doar 9 împotrivă, iar Senatul la 11/23 octombrie 1879, cu 56 de voturi favorabile şi două contra (act promulgat de prinţul Carol la 13/25 octombrie). Din telegrama adresată de consulul Bâcourt lui Waddington, constatăm că toate cele cinci paragrafe votate de parlamentarii români reprezentau o validare a „proiectului Boerescu”:

„§1. Străinul poate dobândi naturalizarea prin formularea unei cereri urmată de un stagiu de zece ani; el trebuie [în această cerere, n.n.] să-şi dovedească şi utilitatea faţă de ţară.

§2. Pot beneficia de o dispensă în ce priveşte stagiul cei care au adus mari servicii ţării şi cei care, născuţi şi crescuţi în România până la majoratul lor, din părinţi stabiliţi în România, nu s-au bucurat, nici ei, nici părinţii lor, de o protecţie externă. De asemenea, cei care au servit în ultimul război [războiul de independenţă, n.n.], vor putea fi acceptaţi printr-o lege specială, prezentată pe o listă a guvernului.

§3. Naturalizarea este acordată prin lege şi doar individual.

§4. Condiţiile stabilirii domiciliului străinilor în România vor fi determinate printr-o lege specială.

§5. Numai cetăţenii români au dreptul să dobândească imobile rurale. Drepturile dobândite sunt respectate. Tratatele existente rămân în vigoare; clauza naţiunii celei mai favorizate este interzisă în viitor”[83].

Imediat după promulgarea *Legii constituţionale de modificare a Art. 7*, Boerescu a adresat un mesaj aceluiaşi Waddington, prin intermediul agentului consular al României la Paris, Callimachi-Catargi. Depeşa ministrului român este însoţită de două anexe. În Anexa 1, ce ne interesează, votul celor două Camere este prezentat drept „un rezultat fericit [ce] a calmat spiritele” şi care „ a fost salutat cu o satisfacţie generală”[84]. Împăciuitor, Boerescu aprecia acest vot şi ca „un compromis între guvern şi Adunare”[85], aflat „în perfectă armonie cu intenţiile şi aşteptările Puterilor semnatare [ale Tratatului de la Berlin]”[86]. În final, demnitarul român invoca „sentimentele atât de binevoitoare manifestate mereu de Franţa faţă de români”[87], opinând că „guvernul francez va înţelege situaţia delicată a României care,

[81] *Ibidem*, p. 29.
[82] *Ibidem*, p. 28.
[83] *Ibidem*, p. 30; vezi amănunte şi la p. 38.
[84] *Ibidem*, p. 32.
[85] *Ibidem*, p. 36.
[86] *Ibidem*.
[87] *Ibidem*, p. 13.

supunându-se pe deplin intenţiilor diplomaţiei europene, trebuie, totuşi, să-şi urmărească şi propriile interese economice şi naţionale, atât de scumpe şi de legitime”[88]. Trei săptămâni mai târziu (10/22 noiembrie 1879), Boerescu îi reafirma lui Waddington că modificarea Art. 7 a fost posibilă „datorită spiritului de prudenţă şi reconciliere al guvernului”[89], dar şi datorită „tactului şi patriotismului Adunării”[90]. Asigurând că modificările vor fi aplicate „sincer şi loial”, ministrul român estima că „nu mai vede niciun obstacol în calea stabilirii de relaţii normale”[91] cu fostele Puteri garante, evidenţiind că, de acum înainte, „**statul român este demn, în toate privinţele, să fie primit în marea familie europeană** [s.n.]” [92]. Numai că, entuziasmul său era veştejit de ostilitatea lui Otto von Bismarck. Ambasadorul francez la Berlin, contele de Saint-Vallier ne dezvăluie că, după votul parlamentar de la Bucureşti, Bismarck se dovedea „şi mai întărâtat împotriva românilor” [93]. Cancelarul încă mai aştepta concesii de la români, declarând lui Saint-Vallier: „Sunt destul de şireţi pentru a înţelege că ne-au păcălit şi nu ne-au dat decât apă chioară. Acum trebuie să ne-o facă potabilă şi să ne-o servească şi într-o cupă apetisantă”[94]. După care a conchis cu fermitate: „demnitatea ne impune să cerem un minimum de satisfacţii”[95].

Indignarea lui Bismarck era cu atât mai mare cu cât, în concertul naţiunilor occidentale, se auzea o voce disonantă: cea a Italiei. Acelaşi de Saint-Vallier ne anunţă că omologul său italian, contele de Launay, i-a prezentat o notă ministrului german de externe, von Bülow, ce conţinea intenţia cabinetului de la Roma de a recunoaşte independenţa României. Spre stupoarea germanilor, nota reitera poziţia premierului italian, Agostino Depretis, conform căreia Marile Puteri au adoptat, la Berlin, o „conduită nedreaptă”[96] faţă de România. La rândul său, consulul de Bâcourt prevenea pe Waddington că, pe 8 noiembrie 1878, baronul Fava a primit „scrisorile de acreditare în calitate de trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar”[97] al Italiei la Bucureşti. În aceeaşi zi, „guvernul italian şi-a dat acordul pentru trimiterea la Roma a D-lui Rosetti, ca ministru plenipotenţiar”[98]. Numai că, datorită presiunilor exercitate de Germania, cabinetul de la Roma a expediat o telegramă baronului Fava, pe 18 noiembrie, cerându-i „să suspende remiterea scrisorilor de acreditare”[99]. Suspendarea a durat exact un an, Italia recunoscând, în mod oficial, independenţa României la 24 noiembrie/ 6 decembrie 1879. În toată această perioadă, ambasadorul de Saint-Vallier a semnalat numeroase manifestări ale nemulţumirii Germaniei. Astfel, într-o

[88] *Ibidem*, p. 36.
[89] *Ibidem*, p. 39.
[90] *Ibidem*.
[91] *Ibidem*.
[92] *Ibidem*, p. 40.
[93] *DDF I*, tome II, doc. no. 477, p. 590.
[94] *Ibidem*, p. 591.
[95] *Ibidem*.
[96] *Ibidem*, doc.no. 403, p. 468.
[97] *Ibidem*, doc.no. 361, p. 402 (subsol).
[98] *Ibidem*.
[99] *Ibidem*.

telegramă din 10 noiembrie 1878, el îi făcea cunoscut lui Waddington că Bismarck este „destul de afectat de «dezertarea italiană»”[100]. Subiectul a fost reluat într-o discuţie cu von Bülow, pe 4 aprilie 1879, care declara cu evidente accente de severitate: „În ce priveşte Italia, conduita sa ne este indiferentă (...). Ea ne-a mai abandonat o dată [aluzie la graba numirii baronului Fava, n.n.]. Noi acordăm o atenţie specială menţinerii comuniunii de vederi cu Franţa şi Anglia. Nu ne îngrijorăm de ce va face guvernul actual al Italiei. Nu mai putem avea încredere într-o politică şovăitoare, agitată, gata să asculte de toate curentele în care o antrenează ambiţii nemăsurate, visuri de influenţă exagerate, suspiciuni şi gelozii pasionale împotriva Austriei (sic!), pe scurt, o dorinţă [prea] vie de a juca un rol răsunător, fără a avea energia şi mijloacele de a-şi atinge scopurile”[101]. Deşi von Bülow conchidea că „trebuie să lăsăm Italia să ia decizia care-i convine, fără să-i adresăm vreun sfat sau vreo observaţie”[102], totuşi lui Saint-Vallier nu i-a scăpat iritarea cancelariei de la Berlin. În acest sens, într-o telegramă din 23 iunie 1879, el redă ieşirea lui Radowitz care-i reproşa contelui de Launay că ţara sa „a ţinut prea puţin cont de dorinţele Germaniei în ce priveşte problema recunoaşterii României”[103]. Apoi, în telegrama din 10 decembrie 1879, contele de Saint-Vallier îi transmitea lui Waddington că von Radowitz (ce asigura interimatul la afacerile externe, după moartea lui von Bülow) i s-a plâns că „recunoaşterea independenţei [României] de către Italia le-a dat românilor ideea să nu mai păstreze nicio cruţare faţă de Germania, în problema căilor ferate”[104], opinând că „singurul lucru care poate obliga guvernul român să-şi respecte angajamentele este certitudinea că celelalte Puteri nu vor imita Italia şi nu se vor separa de Germania”[105].

Într-adevăr, atât Franţa, cât şi Anglia au fost alături de Germania până când Parlamentul român a votat legea privind „cesiunea căilor ferate ale Societăţii acţionarilor [germani, n.n.] către statul român” (29 ianuarie/10 februarie 1880). Aşa se face că România a plătit pentru răscumpărare suma de 713 milioane lei, de trei ori mai mare decât investiţia iniţială de 237 milioane lei[106]. Însă, din acel moment, ca prin farmec, poziţia celor trei puteri s-a modificat, ele considerând acum că formularea Art. 7 „oferă Puterilor semnatare ale Tratatului de la Berlin un început de satisfacţie”[107]. Prin urmare, noul ministru de externe al Franţei, de Freycinet, a devenit promotorul dezghețului diplomatic: „dorim să ne punem de acord, cât mai repede posibil, cu guvernul de la Bucureşti, în privinţa recunoaşterii oficiale a independenţei

[100] *Ibidem*, p. 402.
[101] *Ibidem*, doc.no. 403, p. 467.
[102] *Ibidem*, p. 468
[103] *Ibidem*, doc.no. 437, p. 516.
[104] *Ibidem*, doc.no. 483, p. 597.
[105] *Ibidem*.
[106] Vezi amănunte la M.L. Dragomir, *Diplomaţia şi problema recunoaşterii internaţionale a independenţei depline a României*, în „Revista de ştiinţe politice. Revue des sciences politiques”, nr. 3, 2004, p. 11, pe https://ro. Scribd.com/doc/23707889/Diplomatia-si-problema-recunoasterii-internationale-a-independentei-depline-a-Romaniei
[107] *DDF I,* tome III (2 janvier 1880-13 mai 1881) Paris, Imprimerie Nationale, 1931, doc. no. 25, p. 25 (subsol).

României”[108]. Demersul său a purtat numele de nota franceză şi viza o acţiune comună cu Anglia şi Germania. De altfel, în telegrama din 12 februarie 1880, adresată amiralului Pothuau, ambasadorul Franţei la Londra, ministrul de Freycinet afirma că „Lordul Lyons [ambasadorul britanic la Paris, n.n.] ne-a anunţat ieri că guvernul englez a aprobat termenii proiectului nostru de notă privind recunoaşterea României”[109] şi că lordul Salisbury „consideră că nu mai este avantajos să amânăm recunoaşterea, pentru multă vreme”[110]. În acelaşi document, de Freycinet mai menţiona că, la iniţiativa lui Lyons, omologul său german de la Paris, prinţul de Hohenlohe, şi-a dat acordul ca agenţii Franţei, Angliei şi Germaniei la Bucureşti să remită, pe 20 februarie (8/20 februarie 1880), nota de recunoaştere a independenţei României. Lua sfârşit, astfel, o saga diplomatică, de un an şi jumătate, ce avea să repoziţioneze România în raporturile cu Marile Puteri, pentru mai bine de două decenii şi jumătate.

Raptul teritorial impus de Rusia la San Stefano a alterat pe termen lung raporturile dintre cele două ţări. Simţindu-se umilită şi ameninţată, România s-a orientat spre Germania, de care o lega prezenţa prinţului prusac pe tronul de la Bucureşti. Dacă artizanul acestei politici, I.C. Brătianu, a mizat pe latura sentimentală („Dunărea ca fluviu german” sau „înrudirea dinastică”), în schimb, marele său contemporan, Otto von Bismarck, a insistat pe latura utilitară: astfel, România a devenit o „sursă utilă” pentru despăgubirea cu vârf şi îndesat a falimentului produs de Henri Strousberg, dar şi o „barieră utilă” în „calea extinderii panslavismului, [atât] de ameninţător pentru Austria(sic!), cât şi pentru întreg elementul germanic”[111]. A fost preţul plătit, cu asupra de măsură (dacă ne raportăm şi la cei 10.000 de ostaşi căzuţi pe frontul din Balcani), pentru ca România să fie primită în ceea ce Vasile Boerescu numea „marea familie europeană”!

[108] *Ibidem*, doc .no. 9, p. 10.
[109] *Ibidem*, doc. no. 25, p. 25.
[110] *Ibidem*, doc. no. 15, p. 15.
[111] *Ibidem*, doc. no. 65, p. 58.